

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI**

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

**Eugène Ionesco – Eugen Ionescu. Resorturi
ideologice ale creației non-ficționale.
Mecanisme ideologice ale interpretării**

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Modreanu Simona Mihaela

Doctorand:

Coțofană R. Iulian-Emil

IAȘI
2025

Cuprins

AVERTISMENT.....	7
INTRODUCERE	11
I. TREI MECANISME GENERALE ALE DISCURSULUI.....	21
I.1. Tablou general al multiplelor fațete ale ideologiei relative la Ionescu-Ionesco și la receptare	21
I.2. Limitarea receptării prin comentariu	38
I.3. Orientarea și limitarea receptării prin intermediul succesului și al prestigiului	46
I.4. Anticiparea elementelor receptării sociologice și ideologice (1904)	50
II. ORIENTAREA RECEPTĂRII: MITUL LITERAR ȘI MITUL CULTURAL	73
II.1. Ionescu-Ionesco citit prin mitul literar	73
II.1.1. Excurs introductiv și exemplificare a unui mit din 1934.....	73
II.1.2. Prezentarea modelului teoretic al lui Paul Cornea	76
II.1.3. Adaptarea și aplicarea celor trei axe (spațială, temporală și exportabilă)	78
II.1.4. Menționarea a cinci aspecte legate de durabilitatea unui mit literar.....	84
II.1.5. Discutarea celor șase factori intrinseci și extrinseci.....	88
II.2. Ionescu-Ionesco în contrast cu mitul cultural	93

II.2.1. Considerații introductive	93
II.2.2. Despre clișeu și raportul său cu ideologia.....	96
II.2.3. De la clișeu la mit. Efectele funcționării mitului	102
II.2.4. Deschiderea mitului spre ideologie	104
II.2.5. Mitul și receptorii	109
II.2.6. O conturare: figura identitară din mitul cultural și naționalism	113
II.2.7. Matei Vișniec despre Ionescu-Ionesco. Aspecte ale discursului despre comunism înainte și după 1989	116
II.2.8. Note despre discursul românesc legat de locul lui Ionescu-Ionesco în literatura română	123
II.2.9. Despre urmările mitului în receptare	127
II.2.10. Autorul Ionescu-Ionesco văzut drept o construcție de sens în context	130
II.2.11. Ionescu și Ionesco: creație de gradul întâi și creație de gradul secund.....	136
II.2.12. Aspecte ale deconstruirii mitului biografic	152
II.2.13. Premise ale cercetării ideologice	156
II.2.14. Chestionarea mitologizării și a ideologizării. Elemente pentru o obiectivitate științifică angajată.....	167
II.3. Concluzii provizorii: mitul hibrid al lui Ionescu- Ionesco. Considerații asupra ideologizării anticomuniste	177
III. TENDINȚELE SOCIALE ÎN LITERATURĂ, NON-FICȚIUNE ȘI RECEPTARE.....	185

III.1. Considerente prealabile despre necesitatea unei abordări deterministe urmate de precizări legate de ideologie și ideologizare	185
III.2. Caracteristicile determinismului (mijlocul natural și mijlocul social) din teoria lui Dobrogeanu-Gherea și discutarea aplicabilității și a limitelor acestuia	190
III.3. Critica deterministă în opoziție cu estetica metafizică.....	199
III.4. De la definirea tendinței în artă la observarea tendinței din nonficțiune. Subiectivitatea lui Ionescu în context determinat.....	200
III.5. Determinarea subiectivității în clipe de cumpănă din 1939: Eugen Ionescu, Martha Bibescu, Mihail Sebastian și André Gide	204
III.6. Urmările deosebirii dintre tendenționism și tezism.....	212
III.7. Chestiunea creației înțelese ca produs. Receptarea în consecință a scrierilor non-ficționale	216
III.8. Recapitularea lui Z. Ornea: limitele și meritele teoriei lui Dobrogeanu-Gherea.....	219
IV. FIGURA AUTORULUI – FORMĂ DE RESTRÂNGERE A ÎNȚELEGERII ȘI A INTERPRETĂRII?	225
IV.1. Preambul: considerații despre anticomunismul înțeles ca ideologie.....	225
IV.2. „Ce este un autor?” – condiții ale alcătuirii numelui și a figurii autorului.....	236
IV.3. Ionescu-Ionesco, instaurator de discursivitate?	241
IV.4. Elemente ale figurii ideologice a autorului	248

IV.5. Un triunghi relațional: Eugen Ionescu, Mihai Ralea și Lucrețiu Pătrășcanu	261
IV.6. Câteva aspecte ale relației dintre Ionescu-Ionesco și Virgil Ierunca	265
CONCLUZII	269
BIBLIOGRAFIE	277
I. Corpus al scrierilor lui Eugène Ionesco și ale lui Eugen Ionescu:.....	277
I.1. Eugène Ionesco:	277
I.2. Eugen Ionescu:	278
II. Bibliografie secundară:.....	279
II. 1. Exegeză ionesciană:	279
II. 2. Volume, lucrări generale și articole de istorie literară, critică literară și teoria literaturii/ literară, eseuri, istorie, ideologie, filosofie politică, sociologie literară, filosofie:	282
II. 3. Memorialistică, jurnale, corespondență, interviuri, rapoarte diplomatice, publicistică, dosare de Securitate:	287
II. 4. Literatură:.....	290
II. 5. Sitografie:.....	290

REZUMAT

Cuvinte-cheie: creație non-ficțională; receptare; ideologie; comentariu; mit; figură ideologică a autorului; succes și prestigiu.

Eugène Ionesco și Eugen Ionescu sunt, sub raport biografic, una și aceeași persoană. Din motive de economie, de continuitate a gândirii sau de indeterminare, luăm în considerație și forma hibridă Ionescu-Ionesco, nu „Ionescu/ Ionesco”. Când însă considerăm diferite etape de creație și etape istorice pe care ei le-au traversat, atunci ne dăm din nou seama de numeroase asemănări și diferențe între ei specifice contextelor hotărâtoare în scrierea textelor lor. De aceea suntem îndreptățiți să acordăm atenție producției scriitoricești ficționale și non-ficționale ale fiecăruia dintre ei.

În studiul de față ne vom axa pe creația, sau producția, non-ficțională a lui Ionescu-Ionesco. Aceasta ilustrează un segment deosebit al operei sale, desenându-i-se în timp un parcurs aparte. Atât autorul însuși, cât și receptorii și comentatorii au scris și susținut prin contribuții partea aceasta. Dacă amintim extremitățile operei sale non-ficționale în privința apariției în volum, atunci de la *Nu* (1934) la *La quête intermittente* (1987) scriitorul și-a secondat scrierile literare, începute cu culegerea de versuri *Elegii pentru ființe mici* (1931), cu

astfel de scrieri. Pe lângă lucrarea din 1987, o alta, tot de natură non-literară, și anume *Ruptures de silence* (1995), a fost destinată publicării postume. Aceste remarci generale fundamentează preocuparea autorului pentru creația non-ficțională. Pe deasupra, atât în perioada românească, cât și în cea franțuzească, textele de genul acesta i-au permis să se exprime pe subiecte când literare, când non-literare. Și unele, și altele i-au prilejuit acestuia dezvăluirea sentimentelor, a ideilor, a părerilor, a ipotezelor, a opozițiilor, a solidarizărilor ș.a.m.d.

Datorită tuturor, constatăm în producția sa, dar și în acțiunile sale o atenție față nu doar de planul literar și estetic, ci și de planul social, politic și ideologic. Reflecțiile și pozițiile sale dintr-un timp și celălalt constituie ilustrarea lui drept un scriitor cu o voce și o gândire aparte în contact cu scriitori, artiști, intelectuali, figuri politice și cu istoria traversată. În concluzie, atari texte evidențiază un discurs analizabil din unghi ideologic, nu numai literar.

Ca urmare a contribuțiilor lor, receptorii și comentatorii scot la iveală prin mijlocirea discursului anumite aspecte și chestiuni ale operei non-ficționale a lui Ionescu-Ionesco. Din intermedierea aceasta rezultă privilegierea unor conținuturi și metode de analiză în defavoarea altor conținuturi și căi de abordare. Realitatea aceasta ne pune în lumină puterea comentariului de a tria și de a ordona aspectele și sub-aspectele. Un mod de a selecta ceea ce se tratează ține de dimensiunea

ideologică. Pe cale de consecință, luăm aminte la constituirea discursului în funcție de condițiile de enunțare, de contextul istoric, de intențiile interpretului și de factorul ideologic extern sau intern. Prezentrându-ni-se astfel actul de a comenta, băgăm de seamă că un comentariu nu reprezintă un rezultat natural, ci unul construit, supus deci denaturalizării și deconstrucției sale. Paradoxal, faptul anunță posibilitatea înnoirii tentativei de receptare, cu mențiunea că nici noua articulare nu va fi desăvârșită.

Odată ce ținem cont de chestiunile legate de ideologie, receptare și comentariu, aprofundarea creației non-ficționale a lui Ionescu-Ionesco și a discursului de gradul secund privitor la aceasta ne contextualizează altfel câmpul problematicei. Sesizând impactul sferei ideologice față de ambele niveluri de discurs, conturăm relevanța și necesitatea unei tratări de ordin ideologic. În aceste condiții, perspectiva ideologică nu se mai conturează ca fiind străină și insinuantă, cu mize externe, ci normală, constitutivă, inteligibilă și îndeosebi analizabilă, asemenea altor dimensiuni specifice textelor unui autor și adnotatorilor acestora.

Procedând în acest chip, semnalăm deja o distincție capitală între ideologie și ideologizare. În vreme ce prima este pozitivă și productivă în raport cu înțelegerea operei lui Ionescu-Ionesco și cu comentariile dedicate ei, ultima este negativă și contraproductivă. În esență, în timp ce una lărgeste orizontul și menține

deschiderea spre (re)problematizare, cealaltă are tendința să-l îngusteze și să definitiveze problemele. Dacă punem la lucru observațiile de ordin ideologic, vom spori cunoașterea despre scrierile non-ficționale ale acestui creator și despre mecanismele de funcționare ale gloselor.

Cercetarea noastră întreține o relație strânsă cu precedentele lucrări ale exegeților producției non-ficționale, interesați, totodată, de problema ideologică. Cronologic, între aceștia se numără Gelu Ionescu, Nicolae Florescu, Marta Petreu, Alexandra Laignel-Lavastine și Eugen Simion. Pagini sau capitole semnificative au dedicat și Laura Pavel, Marie-France Ionesco și Matei Călinescu. În afară de preocuparea acestora, pentru discutarea aspectului ideologiei naționaliste din receptarea românească îi amintim și pe Alexandra Laignel-Lavastine și pe Octavian Saiu. Lucrările acestea din anii 1990 și din anii 2000, dar și altele ne-au indicat căi asemănătoare și deosebite între ele, însă în același timp și anumite limite nedepășite și neinterogate. Două dintre acestea, centrale în demersul nostru, au fost perspectiva anticomunistă nesesizată drept o ideologie, respectiv capacitățile și incapacitățile comentariului. În consecință, un obiectiv este de a încerca să discutăm asemenea inconveniente în așa fel încât să pregătim terenul pentru o etapă mai largă de receptare a operei non-ficționale a lui Ionescu-Ionesco, fără a pierde din vedere contribuțiile anterioare.

Marcând toate lucrurile până în acest punct, luăm notă de premisa de lucru principală referitoare la ideologie în textele lui Ionescu-Ionesco și în cele ale interpreților. În virtutea lor, am purces la explorarea unor subiecte prea puțin sau deloc tratate în privința acestuia, investigând în egală măsură rolul și efectele aporturilor receptorilor.

Temele de reflecție și de investigație se adună în jurul celor trei secțiuni ulterioare celei introductive. În prima dintre acestea, pornind de la un studiu de Paul Cornea din 1980 (*Originea și funcționarea unui mit literar. Cazul Alecsandri*) și de la un altul de Ioana Bot din 2001 (*Istoria și anatomia unui mit cultural*), detaliem cum receptarea lui Ionescu-Ionesco s-a desfășurat, într-o măsură, în funcție de o raportare mitică față de scrierile lui ficționale și non-ficționale. În măsura în care nu este conștientizat, nici chestionat, mitul creează o anumită receptare care ne privează de o privire mai justă și critică asupra aspectelor legate de creația scriitorului. Faptul nu înseamnă însă că el nu produce consecințe, respectiv texte de gradul secund și atitudini de receptare.

Există o diferență extrem de remarcabilă între mitul literar și mitul cultural. Dacă amândouă sunt compuse din caracteristici precum succesul și prestigiul și denotă o receptare pozitivă, mitul cultural se dovedește a fi mai mult ideologizat decât ideologic. În tot cazul, ambele se constituie drept intermedieri care

denaturează și orientează raporturile noastre atât cu autorul, cât și cu creațiile mai mult sau mai puțin marcante ale sale. Raportat la aceste două manifestări mitice, cazul lui Ionescu-Ionesco se vedește drept unul hibrid, apropiindu-se mai degrabă de extrema mitului literar decât de cealaltă.

A doua secțiune pleacă de la articolul din 1887-1889 al lui Constantin Dobrogeanu-Gherea *Tendenționismul și tezismul în artă*. Ideea de bază este de a discuta limitele și șansele unei abordări deterministe în ceea ce privește producția non-ficțională a lui Ionescu-Ionesco și pe cea a receptorilor. Ideologia rămâne un element-cheie, întrucât aspectele socio-politice, literare și ideologice din discurs se articulează în raport cu problemele concrete de la un moment dat. Condițiile de enunțare atât ale unuia, cât și ale celorlalți sunt de neocolit, însă nu și de absolutizat. Ionescu-Ionesco a reacționat, bunăoară, la fascism, legionarism, marxism și comunism stimulat fiind de ceea ce se petrecea, iar poziția lui mai oblică sau mai fățișă a fost exprimată ținând cont de riscurile inexistente sau, dimpotrivă, existente. Textele sale atât din faza românească, cât și din faza franțuzească atestă această strategie, constrângere sau determinare. La rândul lor, criticii l-au abordat pe scriitor luând în calcul prezența sau absența rigorilor ideologice, accesul sau lipsa acestuia la surse bibliografice privitoare la autor sau la cultură, opțiunile lor ideologice sau cele generale ale timpului. De aceea

deslușim diferențe și urmări, spre exemplu, în căutările comentatorilor din România din anii 1960-1970 față de cele de după 1989. Totodată, critica estetică românească pe marginea lui Ionescu-Ionesco a luat naștere tot în timpul comunismului. În paralel cu această perioadă, în Occident, prin intermediul cuiva ca Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, se realiza o lectură anticomunistă. O distincție evidentă este că interpreții din Vest se refereau la ambele creații ale scriitorului, în vreme ce producția non-ficțională franțuzească în România era nepublicată și, teoretic, necunoscută. După 1989, perspectiva anticomunistă asupra scrierilor sale se va putea articula. La nevoie, o parte a acestei opere va fi utilizată pentru a susține noul cadru ideologic din postcomunism.

Spre a aprofunda potențialitățile determinismului, este fructuoasă deosebirea tendenționismului de tezism, în urma căreia reiese că latura negativă constă în tezism, în vreme ce tendințele sunt văzute ca fiind constitutive și favorabile. De vreme ce scriitorul este văzut drept un produs al mijlocului natural și al mijlocului social, rezultă că producția lui ficțională și cea non-ficțională vor conține tendințele timpului în care au fost compuse. Totuși, înțelegem de aici și că autorul poate să se împotrivească, neacceptând orice stare de fapt. Lucrul îl vom proba cu două descrieri de-ale lui Ionescu. Mai mult, pentru a reliefa justetea determinismului vom apela la scurte analize ale unor fragmente din Martha Bibescu, Mihail Sebastian și André Gide care, asemenea lui

Ionescu, s-au aflat constrânși și incitați de contextul istoric să se exprime pe ei înșiși.

Distincția dintre tendenționism și tezism o conturăm neîndoielnic cu prilejul unei duble remarci: nu doar creatorii, ci și criticii exprimă tendințe sau teze. Și unii, și alții iau cunoștință de aspectele non-estetice, iar în virtutea cunoașterii lor și le însușesc și le pun în aplicare, le ignoră sau le atacă. Dacă tendințele sunt inevitabil prezente și solicită o poziționare, tezele reprezintă calea „meșteșugarilor” de a se afirma, în termenii lui Dobrogeanu-Gherea. În vreme ce tendința presupune o opțiune datorită legăturilor cu contextul și judecății personale, teza ilustrează o adoptare interesată. O dată în plus, sesizăm ideologia din discursul prim și discursul secund și raportul cu condițiile de enunțare proprii unui moment.

Creația înțeleasă ca produs subliniază necesitatea articulării sale. Cauzele și factorii hotărâtori elimină aspectul hazardului din constituirea cutărei lucrări artistice. Considerațiile teoreticianului le vom transpune cu privire la Ionescu-Ionesco în domeniul non-ficțiunii. În consecință, volumul pare să fie mai potrivit în vederea relevării unei temeinicii particulare a autorului decât textul risipit prin periodice, deoarece el adună o sumă a gândirii. În tot cazul, datorită creației non-ficționale compuse de-a lungul timpului, observăm continuitățile și discontinuitățile, respectiv asemănările și deosebirile de natură ideologică din discursul scriitorului.

În secțiunea „Figura autorului – formă de restrângere a înțelegerii și a interpretării?” ne centrăm pe câteva observații din textul-conferință al lui Michel Foucault, *Qu'est-ce qu'un auteur ?* pentru a lămuri utilitatea și limitele trasate de figura ideologică a autorului. În prima subsecțiune, arătăm înainte de toate importanța cadrului ideologic în articularea unui discurs despre un autor ca Ionescu-Ionesco, focalizând în special asupra cazului anticomunismului postcomunist românesc. În a doua subsecțiune, tratăm amănunțit ideile lui Foucault relevante conturării cunoștințelor despre autor prin discursul propriu și prin discursul receptării. Ca atare, discursul este văzut ca mijloc de subiectivare prin intermediul căruia autorul se construiește pe sine, dar și ca mijloc de receptare și de înfățișare a sa de către comentatori. În subsidiar, ambele discursuri sunt datoare contextului lor specific. În a treia subsecțiune, dedicată noțiunii de instaurator de discursivitate, căutăm cum și în ce măsură aceasta se aplică cu privire la Ionescu-Ionesco. Cu acest prilej, relevăm că nu scriitorul, ci exegeții săi mai ales au creat un discurs despre el. Remarcile noastre ne indică o dată în plus importanța contextului în dezvoltarea discursului secund. În a patra subsecțiune, ne fixăm asupra delimitării noțiunii de figură ideologică a autorului înțeleasă ca mijloc de a împiedica sensuri nedorite, neobișnuite sau posibile, preferându-se fapte și cunoștințe mai evidente din tradiții interpretative. După trasarea avantajelor și a

dezavantajelor teoretice, luăm notă din nou de urmările în discurs ale aporturilor comentatorilor. Drept ilustrări, alegem două cazuri de receptare a anilor de la Vichy și a angajamentului anticomunist. Vom conchide că dimensiunea ideologică, condițiile de enunțare și materialul documentar sunt hotărâtoare în modul de a recepta figura autorului. În sfârșit, urmează două subsecțiuni care vor desfășura o asociere de nume mai puțin vizibilă, însă nu mai puțin importantă. În prima actualizăm și demonstrăm o oarecare influență a lui Mihai Ralea și a lui Lucrețiu Pătrășcanu asupra lui Eugen Ionescu, aducând în discuție un text mai rar cu valoare memorialistică, revelator în legătură cu un aspect al biografiei autorului. În ultima oferim o lectură scurtă și nuanțată a legăturii dintre Ionescu-Ionesco și Virgil Ierunca. Revizitarea acestora va sublinia necesitatea urmăririi cronologice a relației lor și angajamentul lor anticomunist.

Concluziile prezentului studiu sintetizează faptul că abordarea ideologică pusă la lucru relevă altminteri numeroase probleme privitoare la acest scriitor. Sesizăm parcursul de la împărțirea în două a textelor sale în funcție de numele de autor convenit fiecăruia dintre ele la importanța efectelor receptării în discurs. De asemenea, am acordat o atenție atât creatorului producției non-ficționale, cât și interpreților săi. Hotărât lucru, îl cunoaștem pe Ionescu-Ionesco prin scrierile sale și, în egală măsură, prin ceea ce (nu) reliefează comentatorii în

funcție de ideologii, context, condiții de enunțare, mituri, tendințe sau teze și de figura ideologică a autorului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Corpus al scrierilor lui Eugène Ionesco și ale lui Eugen Ionescu:

I.1. Eugène Ionesco:

*** 1 s. a.: ***, „Fonds Ionesco, Eugène (théâtre)”, COL-166 (cote), https://archivesetmanuscrits.bnf.fr/ark:/12148/cc9_0336/cb1007, consultat în data de 12 decembrie 2024.

Ionesco 1979: Eugène Ionesco, [Lettre à Virgil Ierunca, le 9 décembre 1979], 1 p., disponibilă în „Fondul Monica Lovinescu și Virgil Ierunca”, <http://www.arhivaexilului.ro/pdfs/Fonduri%20personale/Monica%20Lovinescu/88.pdf>, consultat la data de 11 decembrie 2024.

Ionesco 1982 : Eugène Ionesco, *Hugoliade* [1935-1936], préface d'Eugène Ionesco, postface de Gelu Ionescu, traduit du roumain par Dragomir Costineanu, avec la participation de Marie-France Ionesco, Paris, Gallimard.

Ionesco 1986a : Eugène Ionesco, *Non* [1934], traduit du roumain et annoté par Marie-France Ionesco, avant-propos d'Eugène Ionesco, préface de Eugen Simion, postface de Ileana Gregori, Paris, Gallimard.

Ionesco 1986b : Eugène Ionesco, *Souvenirs et dernières rencontres* [antetitlu *Signatur. Zeit, Schrift, Bild, Objekt Nr. 5*], traduit de l'allemand par Werner Zettelmeier, Remagen-Rolandseck, Rommerskirchen [volum nepaginat].

Ionesco 1992: Eugène Ionesco, *Note și contranote* [1962, 1966], traducere și cuvânt introductiv de Ion Pop, București, Humanitas.

- Ionesco 1998a : Eugène Ionesco, „À madame Marta Petreu [le 27 septembre 1991]”, *Apostrof*, IX, 9 (100), p. 32–33.
- Ionesco 1998b : Eugène Ionesco, *Littérature roumaine*, suivi de *Grosse chaleur*, adapté de I.-L. Caragiale, Paris, Fata Morgana.
- Ionesco 2001: Eugène Ionesco, „Carandino” [*MELE*, 1980; traducere anonimă în română], în ***, *Subteranele memoriei. Pagini din rezistența culturii în România. 1944-1954*, studiu introductiv și antologie de Vasile Igna, București, Universal Dalsi, p. 234–235.
- Ionesco 2008a: Eugène Ionesco, *A rupe tăcerea. Convorbiri cu André Coutin* [1995], traducere din franceză și Emanoil Marcu, București, Humanitas.
- Ionesco 2008b: Eugène Ionesco, *Destellos y teatro / Scipiri și teatru. El trébol de cuatro hojas/ Trifoiul cu patru foi*, edición bilingüe / ediție bilingvă, îngrijită de Mariano Martín Rodríguez, Madrid, Espiral/Fundamentos.
- Ionesco 2010a : Eugène Ionesco, « Un certain Van Gogh », in Sonia de Leusse-Le Guillou, *Eugène Ionesco, de l'écriture à la peinture*, préface de Robert Abirached, « Un certain Van Gogh », traduction inédite en français par Marie-France Ionesco, Paris, L'Harmattan.
- Ionesco 2010b: Eugène Ionesco, *Teatru XI. Omul cu valize. Călătorii în lumea morților. Maximilian Kolbe*, traducere din franceză și note de Vlad Russo și Vlad Zografî, București, Humanitas.
- Ionesco 2011a: Eugène Ionesco, *Note și contranote* [1962, 1966; 1992, 2002], traducere din franceză și cuvânt introductiv de Ion Pop, ediția a III-a, București, Humanitas.

- Ionesco 2011b: Eugène Ionesco, *Nu* [1934; 1986; 1991, 2002], București, Humanitas.
- Ionesco 2011c: Eugène Ionesco, *Sub semnul întrebării* [1979; 1994], ediția a II-a, traducere din franceză de Natalia Cernăuțeanu, București, Humanitas.
- Ionesco 2013 : Eugène Ionesco, *Théâtre complet* [1990-1991], édition présentée, établie et annotée par Emmanuel Jacquart, Paris, Gallimard.
- Ionesco 2017a: Eugène Ionesco, *Antidoturi* [1977; 1993, 2002], ediția a II-a, revăzută, traducere din franceză de Marina Dimov, București, Humanitas.
- Ionesco 2017b: Eugène Ionesco, *Căutarea intermitentă* [1987; 1994, 2002, 2004], ediția a II-a, revăzută, traducere din franceză de Barbu Cioculescu, București, Humanitas.
- Ionesco 2017c: Eugène Ionesco, *Teatru VI. Noul locatar. Rinocerii* [2003], traducere din franceză și note de Vlad Russo și Vlad Zografi, București, Humanitas.
- Ionesco 2018: Eugène Ionesco, *Prezent trecut, trecut prezent* [1968, 1976; 1993, 2003], ediția a II-a, revăzută, traducere din franceză de Simona Cioculescu, București, Humanitas.
- Ionesco 2022: Eugène Ionesco, *Un om sub semnul întrebărilor* [1979; 1994, 2011], traducere din franceză și note de Doru Mareș, București, Nemira.
- Ionesco 2024a : Eugène Ionesco, *Œuvres*, édition établie et présentée par Marie-Claude Hubert, avec la collaboration de Marie-France Ionesco, Paris, Gallimard.
- Ionesco 2024b: Eugène Ionesco, *Teatru*, I-II vol., traducere din limba franceză de Vlad Russo și Vlad Zografi, București, Nemira.

I.2. Eugen Ionescu:

- Ionescu 1938: Eugen Ionescu, „Scrisori din Paris”, *Viața Românească*, XXX, 12, p. 147–150.
- Ionescu 1939a: Eugen Ionescu, „Scrisori din Paris (Disperare și reînălțare. – D-l Georges Bidault și instabilitatea unor noțiuni. – Vecinul meu, despre spirit și lume. – Cinematograf)”, *Viața Românească*, XXXI, 3, p. 127–134.
- Ionescu 1939b: Eugen Ionescu, „Scrisori din Paris”, *Viața Românească*, XXXI, 12, p. 92–104.
- Ionescu 1939c: Eugen Ionescu, „Scrisori din Paris”, *Viața Românească*, XXXI, 9-10, p. 158–161.
- Ionescu 1939d: Eugen Ionescu, „Scrisori din Paris (De 14 iulie. Francezii și dinamismul urii)”, *Viața Românească*, XXXI, 8, p. 133–137.
- Ionescu 1940: Eugen Ionescu, „Scrisori din Paris”, *Viața Românească*, XXXII, 2, p. 119–123.
- Ionescu 1965: Eugen Ionescu, „Omagiu”, *Viața Românească*, XVIII, 2, p. 142–143.
- Ionescu 1991: Eugen Ionescu, *Nu* [1934; 1986], București, Humanitas.
- Ionescu 1992: Eugen Ionescu, *Război cu toată lumea. Publicistica românească*, vol. I-II, ediție îngrijită și bibliografie de Mariana Vartic și Aurel Sasu, București, Humanitas.
- Ionescu 1993: Eugen Ionescu, [Scrisoare către Petru Comarnescu, 1946], *România literară*, XXVI, 13, p. 10.
- Ionescu 1994: Eugen Ionescu, „Scrisori către Petru Comarnescu”, *Manuscriptum*, XXIX, 1–2 (110–111), p. 99–102.
- Ionescu, Liiceanu 1991: Eugen Ionescu, Gabriel Liiceanu, „Eugen Ionescu în dialog cu Gabriel Liiceanu”, 22, II, 37, p. 8–9.

- Ionescu 1998: Eugen Ionescu, „Sclipiri [urmate de o scrisoare către Oscar Lemnaru, august 1946]”, *Apostrof*, IX, 9 (100), p. 155.
- Ionescu 2009: Eugen Ionescu, „Francezii și dinamismul urii”, *Caiete critice*, 8-9 (262-263), p. 53–54.
- Lovinescu, Ionescu 1991: Monica Lovinescu, Eugen Ionescu, „Contestația în Răsărit”, *Caiete critice*, 1 (38), p. 26–27.

II. Bibliografie secundară:

II.1. Exegeză ionesciană:

- Calinescu 1995: Matei Calinescu, „Ionesco and Rhinoceros: Personal and Political Backgrounds”, *East European Politics & Societies*, 9, September, DOI: 10.1177/0888325495009003002, p. 393–432.
- Călinescu 2017b: Matei Călinescu, *Eugène Ionesco. Teme identitare și existențiale* [2005; 2006], București, Humanitas.
- Călinescu 2023: „Generația 1927: Prietenii și opțiuni ideologice”, in idem, *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții*, ediție revăzută și adăugită, traduceri din limba engleză de Mona Antohi, București, Humanitas, p. 193–228.
- Cernat 2018: Paul Cernat, *Vase comunicante. (Inter)fețe ale avangardei românești interbelice*, Iași, Polirom.
- Cioculescu 1934: Șerban Cioculescu, „Operele premiate ale scriitorilor tineri needitați”, *Revista Fundațiilor Regale*, I, 9, septembrie, p. 648–664.

- Cleynen-Serghiev 2019 : Ecaterina Cleynen-Serghiev, *La jeunesse littéraire d'Eugène Ionesco* [1993], Paris, PUF.
- Comarnescu 1934: Petru Comarnescu, „De ce am votat pentru «Nu» al d-lui Eugen Ionescu”, *Vremea*, VII, 339, 27 mai, p. 4.
- Coțofană 2022: Iulian-Emil Coțofană, „Puncte de vedere despre *Nu*. O tentativă (teoretică) de receptare a criticii”, în Ofelia Ichim (coord.), Alina-Mihaela Bursuc, Marius-Radu Clim, Ofelia Ichim, Maricica Munteanu, Veronica Olariu, Ana-Maria Prisacaru, Ioana Repciuc (ed.), *Provocări trecute și prezente în evoluția limbii, literaturii și culturii române*, Timișoara, Universitatea de Vest, p. 257–266.
- Coțofană 2023a: Iulian-Emil Coțofană, „Despre naționalism la Norman Manea și Emil Cioran”, *Glose*, V, 2023, 1-2 (9-10), p. 184–194. Disponibil și [online: http://www.eminescuipotesti.ro/editari/GLOSE-2023.pdf](http://www.eminescuipotesti.ro/editari/GLOSE-2023.pdf).
- Coțofană 2023b: Iulian-Emil Coțofană, „Efecte discursive ale atitudinii anticomuniste ionesciene”, în Ioana Bot, Mădălina Agoston (ed.), *Literaturi transnaționale în transmisiune directă: Transilvania, translații, transgresiuni*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, p. 243–252.
- Coțofană 2024a: „Ionescu-Ionesco, voix d'un exilé ? Proposition d'une relecture théorique”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Philologia*, vol. 69, no. 2, June 2024, p. 187–206, doi:10.24193/subbphil.2024.2.11.
- Coțofană 2024b: Iulian-Emil Coțofană, „Considérations sur la relation de Ionescu-Ionesco avec la Roumanie”, în Oana Fotache Dubălaru (coord.),

Maria Marinescu, Bianca Păuleț, Vasile Gribincea, Andreea Stahie, Mihai Iancu, Daniela Mihai, Andra-Elena Ionescu (ed.), *Limbă, literatură și cultură. Abordări contemporane*, București, Universitatea din București, p. 135–150.

Coțofană 2024c: Iulian-Emil Coțofană, „Formes de restriction communiste à propos de Ionescu-Ionesco et de quelques représentants du « théâtre de l'absurde »”, in Brîndușa Grigoriu (éd.), *L'interdit Actes du colloque international Journées de la Francophonie, XXVIIIe édition, Iași, Roumanie, 26 mai - 27 mai 2023*, Iași, Junimea.

Coțofană 2024d: Iulian-Emil Coțofană, „O scurtă introducere în studiul corespondenței lui Eugen Ionescu și a lui Eugène Ionesco”, în Ofelia Ichim (coord.). Alina-Mihaela Bursuc, Marius-Radu Clim, Ofelia Ichim, Veronica Olariu, Ana-Maria Prisacaru, Diana Stroescu (ed.), *Limbă, cultură și identitate românească. A XXII-a ediție a Simpozionului anual internațional al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide*, Timișoara, Universitatea de Vest, p. 453–475.

Coțofană s. a. 1: Iulian-Emil Coțofană, „Pamfletul la I. L. Caragiale și la Eugen Ionescu – Eugène Ionesco: un studiu de caz” [în curs de publicare].

Coțofană s. a. 2: Iulian-Emil Coțofană, „Trois points de repères sur le discours de Eugen Ionescu et de Eugène Ionesco” [în curs de publicare].

Crohmălniceanu 1956: Ov. S. Crohmălniceanu, „Avem și noi faliții noștri”, *Gazeta literară*, III, 21 (115), 24 mai, p. 8.

Crohmălniceanu 1967: Ovid S. Crohmălniceanu, „Eugen Ionescu, critic literar”, *Steaua*, XVIII, 7 (210), iulie, p. 47–54.

- Diaconu 2010: Marin Diaconu, *Eugen Ionescu. Profil spiritual*, cuvânt[-]înainte de Eugen Simion, București, Muzeul Literaturii Române – Fundația Națională pentru Știință și Artă.
- Diaconu, Simion 2016: Marin Diaconu, Eugen Simion, „IONESCU, Eugen”, în Academia Română, Eugen Simion (coord. general), *Dicționarul general al literaturii române*, ediția a II-a revizuită, adăugită și adusă la zi, Muzeul Literaturii Române, București, p. 292–310.
- Esslin 1969: Martin Esslin, *The Theatre of the Absurd* [1961], [cu o prefață la ediția a II-a], Garden City – New York, Doubleday & Company, Inc.
- Glodeanu 2024: Gheorghe Glodeanu, „«A îndrăzni să gândești altfel decât ceilalți»”, *România literară*, LVI, 17, 19 aprilie, p. 19.
- Hubert 1990 : Marie-Claude Hubert, *Eugène Ionesco*, Paris, Seuil.
- Ionesco 2003: Marie-France Ionesco, *Portretul scriitorului în secol. Eugène Ionesco. 1909-1994*, traducere din franceză de Mona Țepeneag, București, Humanitas.
- Ionesco 2004 : Marie-France Ionesco, *Portrait de l'écrivain dans le siècle. Eugène Ionesco. 1909-1994* [2003], Paris, Gallimard.
- Ionesco, Vernois 1980 : Marie-France Ionesco, Paul Vernois (dirs.), *Ionesco. Situation et perspectives*, Paris, Belfond.
- Ionescu 1972: Gelu Ionescu, „Eugen Ionescu și Victor Hugo”, *Secolul 20*, XII, 2 (133), p. 30–38.
- Ionescu 1991: Gelu Ionescu, *Anatomia unei negații. Scrierile lui Eugen Ionescu în limba română. 1927-1940* [1989], București, Minerva.
- Iovănel 2019: Mihai Iovănel, „Temporal Webs of World Literature: Rebranding Games and Global

- Relevance after the Second World War – Mircea Eliade, E. M. Cioran, Eugène Ionesco”, in Mircea Martin, Christian Moraru, Andrei Terian (eds.), *Romanian Literature as World Literature* [2017, 2018], New York – London – Oxford – New Delhi – Sydney, Bloomsbury Academic, p. 217–233.
- Laignel-Lavastine 2004: Alexandra Laignel-Lavastine, *Cioran, Eliade, Ionesco: uitarea fascismului. Trei intelectuali români în vâltoarea secolului* [2002], traducere din franceză de Irina Mavrodin, București, EST – Samuel Tastet Editeur.
- Lamont 2018: Rosette C. Lamont, *Imperativele lui Ionesco. Politicile culturale* [1993], traducere din limba engleză de Petru Iamandi, Oradea, Ratio et Revelatio.
- Mihalache 2016: Alina Gabriela Mihalache, *Eugen Ionescu/ Eugène Ionesco. De la teatrul supraréalist la teatrul postdramatic*, București, Muzeul Literaturii Române.
- Modreanu 2002: Simona Modreanu, *Eugène Ionesco ou l'agonie de la signifiance*, Iași, Fundația Axis.
- Pavel 2022: Laura Pavel, *Ionesco. Antilumea unui sceptic* [2002], ediție revăzută și adăugită, Cluj-Napoca, Școala Ardeleană.
- Petreu 2012: Marta Petreu, *Ionescu în țara tatălui*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Iași, Polirom.
- Saiu 2011: Octavian Saiu, *Ionescu | Ionesco. Un veac de ambiguitate*, București, Paideia.
- Simion 2021: Eugen Simion, *Tânărul Eugen Ionescu* [2006, 2009, 2012; 2013], ediția a IV-a, prefată de Livia Iacob, Iași, Cartea Românească Educațional.
- Șelmaru 1963: Florica Șelmaru, „Dramaturgia lui Eugen Ionescu”, *Secolul 20*, III, 9, p. 159–165.

- Ungureanu 2010: Irina Ungureanu, *Eugène Ionesco. Absurdul ca apocalips al utopiei*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Vulcănescu 1934: Mircea M. Vulcănescu, „Pentru Eugen Ionescu”, *Familia*, I, 5–6, septembrie-octombrie, p. 94–101.

II.2. Volume, lucrări generale și articole de istorie literară, critică literară și teoria literaturii/ literară, eseuri, istorie, ideologie, filosofie politică, sociologie literară, filosofie:

- *** 2008: ***, *Avangarda românească în arhivele Siguranței*, ediție îngrijită și prefață de Stelian Tănase, Iași, Polirom.
- Barthes 2015: Roland Barthes, *Mitologii*, traducere și note de Maria Carпов, ediție revăzută și prefață de Alexandru Matei, București, Vellant.
- Behring 2001: Eva Behring, *Scriitori români din exil 1945–1989. O perspectivă istorico-literară*, traducere din limba germană de Tatiana Petrache și Lucia Nicolau, revăzută de Eva Behring și Roxana Sorescu, București, Fundația Culturală Română.
- Boia 2016: Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, ediția a IV-a, București, Humanitas, 2016.
- Bot 2001: Ioana Bot, „Istoria și anatomia unui mit cultural”, în idem (coord.), „*Mihai Eminescu, poet național român*”. *Istoria și anatomia unui mit cultural*, Cluj-Napoca, Dacia, p. 9–107.
- Bot 2012: Ioana Bot, „Un produs românesc refuzat la export: Mihai Eminescu, poet național”, în idem, *Eminescu explicat fratelui meu*, București, ART, p. 223–246.

- Călinescu 2017a: Matei Călinescu, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii* [1993, 2003, 2007], traducere din engleză de Virgil Stanciu, cu un eseu despre „Oralitate în textualitate” tradus din engleză de Anca Băicoianu, un capitol românesc despre Mateiu I. Caragiale și „Recitiri” (*Dilemateca*), București, Humanitas.
- Christofferson 2018: Michael Scott Christofferson, *Intellectualii francezi împotriva stângii. Momentul antitotalitar din anii 1970* [2004], traducere din engleză de Maria-Magdalena Anghelescu, prefață de Veronica Lazăr, Cluj-Napoca, Tact.
- Cornea 1980: *Regula jocului. Versantul colectiv al literaturii: concepte, convenții, modele*, București, Eminescu.
- Cornea 2006: Paul Cornea, *Interpretare și raționalitate*, Iași, Polirom.
- Crohmălniceanu 1975: Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. III, *Dramaturgia și critica literară*, București, Minerva.
- Croitoru 2014: Corina Croitoru, *Politica ironiei în poezia românească sub comunism*, cu o prefață de Ioana Bot, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Cusset 2016: François Cusset, *French Theory. Foucault, Derrida, Deleuze & Co. și transformările vieții intelectuale din Statele Unite* [2003, 2005], cu postfață inedită a autorului, traducere de Andreea Rațiu, cuvânt-înainte de Bogdan Ghiu, Cluj-Napoca, Tact.
- Denis 2000 : Benoît Denis, *Littérature et engagement. De Pascal à Sartre*, Paris, Seuil.
- Didi-Huberman 2024 : Georges Didi-Huberman, *Gestes critiques*, Paris, Klincksieck.

- Dobrogeanu-Gherea 1983: C. Dobrogeanu-Gherea, *Critice (Studii și articole)*, postfață și bibliografie de Mircea Iorgulescu, București, Minerva.
- Florian 2022a: Alexandru Florian, „Radicalismul de dreapta, un curent cultural interbelic la final”, în idem, Ana Bărbulescu, *Elita culturală și discursul antisemit interbelic*, prefață de Armin Heinen, Institutul Național pentru studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, București – Iași, Polirom, p. 221–259.
- Foucault 2019 : Michel Foucault, *Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines* [1966], Paris, Gallimard.
- Foucault 1971 : Michel Foucault, *L'ordre du discours. Leçon inaugurale au Collège de France prononcée le 2 décembre 1970*, Paris, Gallimard.
- Foucault 1998: Michel Foucault, *Ordinea discursului. Un discurs despre discurs* [1971], traducere de Ciprian Tudor, București, Eurosong & Book.
- Foucault 2004a: Michel Foucault, *Ce este un autor? Studii și conferințe*, traducere de Bogdan Ghiu și Ciprian Mihali, cuvânt[-]înainte de Bogdan Ghiu, postfață de Corneliu Bîlbă, Cluj, Idea Design & Print.
- Foucault 2007 : Michel Foucault, *Naissance de la clinique* [1963], Paris, PUF.
- Foucault 2008: Michel Foucault, *Cuvintele și lucrurile. [O arheologie a științelor umane]* [1966; 1996], traducere din limba franceză de Bogdan Ghiu și Mircea Vasilescu, studiu introductiv de Mircea Martin, dosar de Bogdan Ghiu, București, RAO.
- Foucault 2015 : Michel Foucault, *Œuvres*, vol. II, édition publiée sous la direction de Frédéric Gros, avec, pour ce volume, la collaboration de Philippe Chevallier, Daniel Defert, Bernard E. Harcourt,

- Martin Rueff, Philippe Sabot et Michel Senellart, Paris, Gallimard.
- Foucault 2017 : Michel Foucault, *Dits et écrits. 1954-1988* [1994; 2001], vol. I (1954-1975), édition établie sous la direction de Daniel Defert et François Ewald avec la collaboration de Jacques Lagrange, Paris, Gallimard.
- Foucault 2020: Michel Foucault, *The Foucault Reader* [1984, 1986, 1991], edited by Paul Rabinow, London, Penguin Books.
- Goldiș 2011: Alex Goldiș, *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului*, București, Cartea Românească.
- Goldiș 2013: Alex Goldiș, *Sincronizarea criticii românești postbelice în deceniile opt și nouă. Teorii, metode, critici*, București, Muzeul Național al Literaturii Române.
- Iovănel 2021: Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane. 1990-2020*, Iași, Polirom.
- Lanson 1974: Gustave Lanson, *Încercări de metodă, critică și istorie literară*, în românește de Marina Dimov, prefață de Paul Cornea, București, Univers.
- Lazăr 2018: Veronica Lazăr, „Prefață. Deziluziile anticomunismului francez postbelic” în Michael Scott Christofferson, *Intellectualii francezi împotriva stângii. Momentul antitotalitar din anii 1970* [2004], traducere din limba engleză de Maria-Magdalena Anghelescu, prefață de Veronica Lazăr, Cluj-Napoca, Tact.
- Lovinescu 2023b: Monica Lovinescu, *O istorie a literaturii române pe unde scurte. 1960–2000* [2014], [ediția a II-a], ediție îngrijită și prefață de Cristina Cioabă, București, Humanitas.

- Maiorescu 1984: Titu Maiorescu, *Critice*, ediție îngrijită de Domnica Filimon, antologie și repere istorico-literare realizate în redacție de Mihai Dascăl, București, Minerva.
- Malița 2016a: Liviu Malița, *Cenzura pe înțelesul cenzuraților*, București, Tracus Arte.
- Malița 2016b: Liviu Malița, *Literatura eretică. Texte cenzurate politic între 1949 și 1977*, București, Cartea Românească.
- Manolescu 2008: Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Paralela 45.
- Martin 1981: Mircea Martin, G. Călinescu și „complexele” literaturii române, București, Albatros.
- Mironescu, Mironescu 2024: Andreea Mironescu, Doris Mironescu, „Către un materialism cultural: estetism și masculinism în cultura critică românească”, în Alex Goldiș, Christian Moraru, Andrei Terian (ed.), *Pentru o nouă cultură critică românească*, Cluj-Napoca, Tact, p. 237–260.
- Ornea 2015: Z. Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească* [1995, 1996, 2009], ediția a IV-a, prefată de Marta Petreu, București, Cartea Românească.
- Petreu 2011: Marta Petreu, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Iași, Polirom.
- Petreu 2016: Marta Petreu, „Cuvînt-înainte”, în idem, *Generația '27 între Holocaust și Gulag. Mircea Eliade și Klaus Mann despre generația tînără*, Iași, Polirom.
- Poenar 2003: Horea Poenar, „Jocul de-a masacrul. Proiectul unei atitudini critice bine temperate. În marginea lui Ionesco”, în idem, *O plimbare de*

- dimineată pe strada Servandoni. O teorie a atitudinii critice*, Cluj-Napoca, Limes, p. 113–137.
- Poenar 2020: Horea Poenar, „Literatura ca istorie și adevăr (1965-1989)”, în Corin Braga (coord.), *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. I, *Imaginar literar*, coordonat de Corin Braga, consultant științific Adrian Tudurachi, Iași, Polirom, p. 313–324.
- Poenaru 2017: Florin Poenaru, *Locuri comune. Clasă, anticomunism, stânga*, Cluj-Napoca, Tact.
- Pop 2017: Ion Pop, *Avangarda în literatura română [1990, 1999]*, ediția a III-a, definitivă, Chișinău, Cartier.
- Rancière 2007 : Jacques Rancière, *Politique de la littérature*, Paris, Galilée.
- Ricœur 2016 : Paul Ricœur, *L'idéologie et l'utopie*, traduit de l'anglais (États-Unis) par Myriam Revault d'Allonnes et Joël Roman, Paris, Seuil.
- Rodríguez 2009: Mariano Martín Rodríguez, *Ionesco înainte de „La Cantatrice chauve”. Opera absurdă românească [Destellos y teatro / Sclipiri și teatru]*, traducere de Iulia Bobăilă, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Rogozanu 2024: C. Rogozanu, *Naratorul cel rău. Un studiu despre realismul românesc: Rebreanu, Preda, Dumitriu*, Cluj-Napoca, Tact.
- Sapiro 2020 : Gisèle Sapiro, *Peut-on dissocier l'œuvre de l'auteur ?*, Paris, Seuil.
- Țurcanu 2007: Florin Țurcanu, *Mircea Eliade. Prizonierul istoriei [2003]*, ediția a II-a revăzută, traducere din franceză de Monica Anghel și Dragoș Dodu, cu o prefață de Zoe Petre, București, Humanitas.

Ungureanu 1995: Cornel Ungureanu, *La Vest de Eden. O introducere în literatura exilului*, Timișoara, Amarcord.

Vianu 1936: Tudor Vianu, *Generație și creație. Contribuții la critica timpului*, București, Librăria „Universala” Alcalay & Co.

II.3. Memorialistică, jurnale, corespondență, interviuri, rapoarte diplomatice, publicistică, dosare de Securitate:

*** 1994: ***, *Scrisori către Tudor Vianu*, vol. II (1936-1949), ediție îngrijită de Maria Alexandrescu Vianu și Vlad Alexandrescu, note de Vlad Alexandrescu, București, Minerva.

Bibescu 1979: Martha Bibescu, *Jurnal politic. Ianuarie 1939 – ianuarie 1941*, studiu introductiv, selecție, note și traducere de Cristian Popișteanu și Nicolae Minei, București, Politică.

Boz 2001: Lucian Boz, *Scrisori din exil. Lucian Boz în corespondență cu Ștefan Baciu, Emil Cioran, Anton Dumitriu, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Constantin Noica și Nicolae Steinhardt*, ediție îngrijită și note de Mircea Popa, traduceri de Doru Burlacu, Călin Teuțișan și Rozalia Groza, Cluj-Napoca, Dacia.

Caraion 1995: Ion Caraion, *Tristețe și cărți. Eseuri*, ediție întocmită și prefăcută de Emil Manu, București, Fundația Culturală Română.

Cioculescu 1993: Simona Cioculescu, „Eugen Ionescu, epistolier [Scrisoare către Petru Comarnescu]”, *România literară*, XXVI, 13, p. 10.

Cioculescu 1998: Simona Cioculescu (ed.), „Eugen Ionescu. Un scriitor printre diplomați” [urmat de Rapoartele acestuia], *Manuscriptum*, XXIX, 1-2 (110-111), p. 206–207.

- Cioran 1998: Emil Cioran, [„Scriitori către Petru Comarnescu; traducere de Simona Cioculescu”], *Manuscriptum*, XXIX, 1–2 (110–111), p. 231–239.
- Cioran 2024 : [Emil] Cioran, *Manie épistolaire. Lettres choisies 1930-1991*, édition établie par Nicolas Cavaillès, Paris, Gallimard.
- Eliade 1958-1981: Mircea Eliade, [*Trei scrisori* (1958, 1979, 1981) *către Eugen Ionescu – Eugène Ionesco*], arhiva BnF (Bibliothèque Nationale de France), Paris.
- Gide 1954 : André Gide, *Journal. 1939-1949. Souvenirs*, avec un index des noms et des œuvres cités, Paris, Gallimard.
- Ierunca 2000: Virgil Ierunca, *Trecut-au anii... Fragmente de jurnal, întâmpinări și accente, scrisori nepierdute*, București, Humanitas.
- Ionesco 1964-1982: Eugène Ionesco, [*11 scrisori către Mircea Eliade*], documente inedite, fondul Bibliotecii Regenstien, Chicago.
- Ionescu 2003: Gelu Ionescu, *Copacul din câmpie. Scrieri memorialistice*, Iași, Polirom.
- Lemny 2023: Stefan Lemny (éd.), *Alphonse Dupront. De la Roumanie*, textes suivis d’une correspondance avec Emil Cioran, Eugène Ionesco et Mircea Eliade, édition critique et introduction de Stefan Lemny, Paris, Presses de l’Inalco, DOI : 10.4000/books.pressessinalco.47188.
- Lovinescu 1992: Monica Lovinescu, *Întrevederi cu Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Ștefan Lupașcu și Grigore Cugler*, București, Cartea Românească.
- Lovinescu 2002: E. Lovinescu, „*Sburătorul*”. *Agende literare*, vol. VI [1940-1943], ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, cuvânt de închidere de Gabriela Omăt, București,

Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie literară „G. Călinescu”.

Lovinescu 2008: Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului* [1999-2001], București, Humanitas.

Lovinescu 2023a: Monica Lovinescu, *Jurnal esențial* [2010], ediția a II-a, ediție de Cristina Cioabă, prefată de Ioana Pârvulescu, revizuită și adăugită, București, Humanitas.

Petreu, Hațiegan 2021: Marta Petreu, Anca Hațiegan (ed.), *Ion Vartic. În joc de oglinzi*, volum coordonat și revizuit de Marta Petreu și Anca Hațiegan, Cluj-Napoca, Școala Ardeleană.

Rougemont 2018: Denis de Rougemont, *Jurnalul unei epoci*, vol. II [1935-1936. *Jurnal din Germania*] [1938, 1968], traducere din franceză de Emanoil Marcu și Vlad Russo, București, Humanitas.

Sebastian 1996: Mihail Sebastian, *Jurnal. 1935-1944*, text îngrijit de Gabriela Omăt, prefată și note de Leon Volovici, București, Humanitas.

Tănase 2023: Stelian Tănase, *Cioran și Securitatea* [2010], București, Cuantic.

Țurcanu 1997: Florin Țurcanu, „Postfață”, în ***, *Scrisori către Tudor Vianu. 1950-1964*, vol. III, ediție îngrijită de Maria Alexandrescu Vianu și Vlad Alexandrescu, note de Geo Șerban, postfață de Florin Țurcanu, București, Minerva, p. 447–471.

Vartic 2018: Ion Vartic, „D-ale teatrului la *Echinox*. De vorbă cu Anca Hațiegan” în Ion Pop, Călin Teuțișan (coord.), *Echinox 50*, Cluj-Napoca, Școala Ardeleană, p. 338–343.

Vianu 1990: Tudor Vianu, *Opere. Corespondență. Interviu. Poemul „Arcadia”*, vol. 14, ediție

îngrijită și note de Vlad Alexandrescu, cu un text de Gelu Ionescu, București, Minerva.

Vișniec 2022: Matei Vișniec, „Anchetă cu oameni de teatru. Dramaturgi. Matei Vișniec”, în Liviu Malița (coord.), *Să nu privești înapoi. Comunism, dramaturgie, societate*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, p. 103–126.

Vișniec 2023: Matei Vișniec, „Despre jocul cu hazardul în viața unui scriitor” [Conferință din 1 octombrie 2022; disponibilă și online: <https://revistavatra.org/2023/03/22/matei-visniec-despre-jocul-cu-hazardul-in-viata-unui-scriitor/>, consultat la data de 12 septembrie 2024], *Vatra*, LIII, 1-2 (622-623), p. 124–130.

II.4. Literatură:

Asachi 1991: Gheorghe Asachi, *Opere. Scrieri în versuri* [1973], vol. I, Chișinău, Hyperion.

Vișniec 1980: Matei Vișniec, *La noapte va ninge*, București, Albatros.

II.5. Sitografie:

BnF s. a.: BnF, [Archives et manuscrits. Fonds d'Archives. Fonds Ionesco, Eugène (théâtre). Cote: COL-166], https://archivesetmanuscrits.bnf.fr/ark:/12148/cc9_0336, consultat în data de 25 septembrie 2024.

Bot 2019 : Ioana Bot, „À quoi bon le poète national à l'âge de la littérature mondiale ?”, *Comment penser l'histoire littéraire au XXIe siècle dans l'espace euro-asiatique ?*, Slovo, 50, p. 57–74, <https://doi.org/10.46298/slovo.2020.6139>.

- Cernat 2009: Paul Cernat, „Corespondență intimă, corespondență publică: o propunere”, *Transilvania*, 10, p. 1–4. Disponibil și online: <https://revistatransilvania.ro/corespondenta-intima-corespondenta-publica-o-propunere/>.
- Ionescu 2013: Eugen Ionescu, *Ascultă Vocea lui Eugen Ionescu la Radio România Cultural* [Mesaj din decembrie 1989], <https://www.youtube.com/watch?v=06rGjllu2TE>, consultat la data de 24 septembrie 2024.
- Lovinescu, Ionescu 2023: Monica Lovinescu, „«Comunismul este cea mai mare escrocherie a secolului 20». Monica Lovinescu în dialog cu Eugen Ionescu” [1977], <https://romania.europalibera.org/a/monica-lovinescu-in-dialog-cu-eugen-ionescu-arhiva-istorica-a-postului-de-radio-europa-libera/32687078.html>, consultat la data de 23 iulie 2024.
- Mateescu 2022: Anca Mateescu, *Eugène Ionesco, un om sub semnul întrebărilor* [interviuri cu Marie-France Ionesco și cu Doru Mareș], <https://www.radioromaniacultural.ro/sectiuni-articole/literatura/eugene-ionesco-un-om-sub-semnul-intrebarilor-id35177.html>, Radio România Cultural, 27 noiembrie, consultat la data de 24 iulie 2024.
- Măgălie 2018: Andrei Măgălie, *Români care au schimbat lumea: Eugen Ionescu*, documentar TVR difuzat în data de 16 noiembrie 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=oT9FwiUFwI8&t>, consultat în data de 1 octombrie 2024.
- Modreanu 2015: Cristina Modreanu, „Comedia Remix. A documentary on Romanian theater history”,

<https://vimeo.com/133788332>, consultat în data de 24 octombrie 2023.

Petreu 2002: Marta Petreu, „Laignel-Lavastine: metoda «franceză»”, I-V, 22, 26-30, <https://revista22.ro/cultura/laignel-lavastine-metoda-franceza-v>, consultat în data de 4 octombrie 2024.

Vartic, Nagâț 2022: Ion Vartic, Mirela Nagâț, *Criticul literar Ion Vartic, un „detectiv” al istoriei noastre literare* [Interviu difuzat pe TVR1 în cadrul emisiunii „Cooltura”, în data de 18 iunie 2022], <https://www.youtube.com/watch?v=w1RyuH4Uh9s>, consultat la data de 5 septembrie 2024.